

10. Горбулін В.П. Стратегічні ризики – нова парадигма стратегії національної безпеки України. / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський // Стратегічна панорама. – 2005. – № 1. – С. 18-25.
11. Сорокин П. Современное состояние России. // Новый мир. – 1992. – № 5. – С. 161-191.
12. Ильин И.А. Сочинения : в 10 т. – М. : Русская книга, 1993 – Т. 1. – 415 с.
13. Маначинский А.Я. Ирак: тайные пружины войны. – К. : Издательский дом “РУМБ”, 2005. – 416 с.
14. Сохін О.О. Біологічні та соціальні детермінанти в еволюції воєн // Наука і оборона. – 1999. – № 4. – С. 51-56.

Сирый С. В. Социально-гуманитарные аспекты военной деятельности.

Поскольку разрушительные последствия локальных войн и военных конфликтов современности могут остановить общественный прогресс человечества, автор считает актуальным раскрыть содержание, динамику, характер их влияния на процессы внутригосударственной и международной жизни, в частности в социальной и гуманитарной сфере.

Ключевые слова: война, последствия локальных войн и военных конфликтов.

Siry S. V. Social and humanitarian aspects of military activities.

As destructive consequences of modern era local wars and military conflicts can stop social progress of mankind, the author considers important to reveal the contents, dynamics and nature of their impact on the processes of domestic and international issues, particularly in the social and humanitarian sphere.

Keywords: war, the consequences of local wars and military conflicts.

Дідков О. М.

ЕКОЛОГІЧНЕ “ВИХОВАННЯ ВИХОВАТЕЛІВ”

У статті проаналізовано особливості екологічного виховання майбутніх вихователів – педагогів, яким належить працювати з дітьми дошкільного віку.

Ключові слова: людина, дитина, культура, екологія, виховання.

Вже не один десяток років спостерігаємо поглиблення глобальної екологічної кризи та низки екологічних катастроф, що сталися не тільки в Україні. У таких умовах особливого значення набуває підвищення рівня екологічної свідомості громадян. Вирішення цієї

проблеми неможливе без уваги до того, як здійснюється екологічне виховання молодого покоління, починаючи з раннього дитинства.

Ефективність екологічного виховання у дошкільників та формування у них екологічної культури безпосередньо залежить від фахової підготовки тих, хто буде навчати і виховувати. Екологічну підготовку вихователя дошкільного закладу, починаючи від студента вищої школи, що є продовженням базової шкільної на наступному, більш високому рівні, ми розглядаємо як завдання, без вирішення якого ні про які успіхи в цій важливій державній справі не може бути й мови.

Аналітики наголошують на тому, що екологічна освіта у вищих навчальних закладах повинна базуватись на збалансованому поєднанні біологічного, технологічного і соціологічного підходів, екологічного, соціально-економічного і соціокультурного вимірів. Вона є різноплановою, охоплює всі рівні професійної підготовки майбутніх фахівців (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр) з урахуванням специфіки діяльності ВНЗ і потреб регіонів, щоб забезпечувати потреби держави у висококваліфікованих кадрах.

Екологічне виховання стало предметом наукового дослідження таких вчених, як Л. В. Крайнова, І. В. Трубник, В. М. Бровдій, Ю. В. Бондарчук, Т. С. Вайда, Н. Ф. Яришева, Н. В. Лисенко, С. М. Ніколаєва, С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин, В. О. Скребець.

Мета статті – розкрити особливості екологічного виховання педагогів.

За рішенням галузевого міністерства (1996 р) курс екології введено в усіх ВНЗ України як нормативну навчальну дисципліну. За останній період в Україні видано близько двох десятків підручників, навчальних посібників, словників з екології для вищих закладів освіти. Щоправда, це не забезпечує потреб ВНЗ у навчальній літературі, тим більше, що тиражі видань незначні й більшість із них недоступна для широкого кола студентів.

В. Бровдій зазначає: “На сьогодні вищі заклади освіти України фактично позбавлені можливості централізованого забезпечення дидактичними матеріалами, унаочненням та технічними засобами навчання. Підготовлені окремими аматорами науково-популярні телевізійні та короткометражні фільми екологічного змісту, на жаль, не стали надбаннями більшості ВНЗ України” [1].

У реалізації екологічної освіти у ВНЗ України, крім згаданих, є й ряд інших труднощів. Часто серед фахівців немає спільного розуміння сучасної екології як науки та її завдань. Гостра криза у відносинах людського суспільства з природою сприяла тому, що проблемами

екології стали займатися не тільки біологи, географи, хіміки та фізики, але й геологи, енергетики, економісти, політологи, соціологи, філософи та інші вчені, а також спеціалісти прикладних напрямів, які нерідко бувають професійно некомпетентними. У наукову, навчальну та науково-методичну літературу впроваджено значну кількість термінів та понять незрозумілого, некоректного або явно помилкового змісту, які засмічують саму науку, заважають взаєморозумінню між ученими, практичними працівниками та педагогами.

Екологія як наука має свій зміст там, де існує життя. Звідси стає цілком очевидною некоректність або явна помилковість застосування згаданих вище термінів стосовно географічних назв, галузей і об'єктів промислового виробництва, науки, культури, душі і т. ін.

Вирішення надто складних, але життєво важливих екологічних проблем залежить насамперед від наявності кваліфікованих кадрів. Лише вони спроможні визначити основну тактику у вирішенні проблем техногенної безпеки та основні принципи екологічної політики держави сьогодні і на перспективу.

Відзначимо, що і за офіційними даними сьогодні фахівців у галузі екології та охорони навколишнього середовища готують 22 вищі заклади освіти зі щорічним набором близько 700 осіб. Вони забезпечують здебільшого прикладні напрями екології з урахуванням специфіки галузей виробництва (гідроекологія, метеорологія, агроєкологія, металургія, харчова промисловість, лісоінженерія, моніторинг навколишнього середовища тощо) [1].

На жаль, учителів-екологів, відповідно до ліцензій, в Україні готують всього два вищі заклади освіти (екологів-хіміків – Чернігівський педагогічний університет, екологів-біологів – Мелітопольський педагогічний університет) з незначною кількістю набору абітурієнтів (всього близько 50 осіб), що ніяк не задовольняє потреби в цих спеціалістах. В окремих ВНЗ України розпочато підготовку магістрів з екології. Сьогодні в Україні майже щороку захищають 4-6 кандидатських і докторських дисертацій з проблем екологічної освіти та виховання, проте й досі не засновано кваліфікаційної вченої ради з цієї проблеми. Мусимо визнати, що екологічна освіта, незважаючи на її актуальність і важливість у вирішенні проблем екологічної безпеки, ще не стала пріоритетом у нашій державі. Наведене вище свідчить про те, що в галузі екологічної освіти у ВНЗ України ще велике поле діяльності для Уряду, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та вищих закладів освіти. Прийняття і впровадження в життя концепції екологічної освіти і виховання сприятиме значному покращанню

становища в галузі науки, освіти і практичної діяльності людини, що має не тільки важливе загальнодержавне, а й міжнародне значення [2].

У виступі на конференції “Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи” Ю. В. Бондарчук та Т. С. Вайда подають результати соціологічного дослідження виявлення стану сформованості еколого-правових знань майбутніх педагогів України. Було проведено анкетування та експертне оцінювання кураторів груп у відносно віддалених один від одного вищих педагогічних закладах України (Тернопільському, Чернігівському, Уманському, Херсонському державних педагогічних університетах та в Слов’янському державному педагогічному інституті). Усього в експерименті взяли участь 410 студентів. При розгляді екологічних знань студентів проведено аналіз знань норм та актів природоохоронного законодавства, у результаті чого чітко виокремлено таку тенденцію: найбільшу частину (39,67 %) складають студенти, які добре знають закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”, хоча в окремих відповідях називають його неправильно. Другою за величиною групою (34,0 %) є частина студентів, які відверто зазначають, що не знають взагалі ніяких нормативних актів природоохоронного законодавства. Зрозуміло, що дуже важко за таких умов формувати екологічний досвід майбутнього педагога, який сам не знає основних норм поведінки людини щодо природи (права, обов’язки, порядок дій у випадках екологічних лих тощо). Третьою за величиною (14,33 %) є група опитаних студентів, які змогли назвати тільки Червону книгу України як акт держави щодо забезпечення охорони та збереження рідкісних і зникаючих видів фауни та флори України. Таким чином, відсутність знань про норми природоохоронного законодавства є одним із аспектів низького рівня екологічного досвіду студентів педагогічних ВНЗ.

Якісна та змістовна характеристика відповідей студентів показує досить загальні (поверхові) та неточні (неглибокі) знання окремих природоохоронних норм, санкцій. При дослідженні впливу навчальних дисциплін на формування екологічної освіти студентів констатуємо, що предмет “Правознавство” складає незначну частку (2,0 %) в загальному масиві відповідей студентів [1].

З аналізу даних проведеного експерименту можна зробити висновок, що більшість студентів недостатньо обізнані із завданнями природоохоронної діяльності, реальним станом довкілля. Природоохоронний аспект навчальних дисциплін, дисципліни “екологія” та “охорона навколишнього середовища” складають незначну частку у процесі професійної підготовки майбутнього

педагога. Ми переконуємося в практичному значенні та необхідності інтегрованого підходу до формування екологічних знань у ході вивчення всіх навчальних дисциплін. Тільки при комплексному підході можна сформувати у студентів глибокі знання, вміння та навички природоохоронної діяльності, підвищити їхню екологічну культуру.

Норми та критерії права виступають регулятором екологічної поведінки студентів, засобом формування норм і критеріїв екологічної культури майбутніх педагогів. Екологічні норми є стандартами поведінки та спілкування студентів з навколишнім природним середовищем у процесі перебування останніх на природі в умовах активної практичної діяльності. Моральні норми спрацьовують тільки в тому випадку, коли людина переконана в правильності екологічних норм і принципів [1].

Як зазначають С. Кравченко та М. Костицький, еколого-правові норми виконують інформативну, аксіологічну й примусово-стимулюючу функції: 1) інформативна функція полягає в тому, що еколого-правові норми містять знання про правила поведінки серед природи, ставлення до природи та вимоги до бережливого, раціонального природокористування; 2) аксіологічна (ціннісно-нормативна) функція екологічного права полягає в тому, що воно впливає на переконання, ціннісні орієнтації та установки майбутніх педагогів, їхні почуття та емоції, екологічну культуру; 3) стимулююча функція екологічного права передбачає заходи морального та матеріального заохочення за активну екологічну діяльність, зобов'язує студентів дотримуватися певних норм і вимог, встановлює відповідальність та покарання за екологічні правопорушення.

Екологічна культура особистості вчителя передбачає передусім знання основ розвитку природи, її явищ та закономірностей.

Формування екологічної культури відбувається завдяки психологічному механізму засвоєння знань (через операції мислення: аналіз, синтез, абстрагування тощо), у ході якого студент порівнює власну поведінку із загальноприйнятною і вираженою в акті управління нормою. Через емоційно-вольову сферу проходять переживання, чуттєве усвідомлення значущості природоохоронної норми для життя та здоров'я людини. Крім цього, через емоції студент виражає своє ставлення екологічних проблем: подобаються чи не подобаються йому загальноприйняті норми поведінки щодо природи, сприймаються чи не сприймаються вони як моральні норми для постійного керівництва у своїй діяльності, наскільки виконуються їхні вимоги, чи аналізуються та беруться до уваги зауваження щодо ставлення студента до

природного середовища та оцінка його діяльності керівником (педагогом), товаришами по навчанню.

Отже, екологічні норми виконують виховну функцію, бо закріплюють у пам'яті студента прогресивні форми екологічного мислення та пріоритети суспільних цінностей, формують почуття відповідальності за власну поведінку серед природи, необхідність дотримання дисципліни та правил співіснування людини і природи.

У професійній підготовці потрібно не тільки подавати інформацію про зміст екологічних норм, особливості природи та її цінності для людства, а й на практиці в умовах безпосереднього спілкування з природою наводити конкретні приклади необхідності збереження природи як соціальної цінності та доводити провідну роль екологічного права у регулюванні відносин людей і природи. Постійно виховувати нетерпимість до зневажливої антисуспільної екологічної поведінки, розуміння шкідливості та непоправності екологічних правопорушень (на результатах діяльності та стані природи і подальшого її використання). Завдання педагога ВНЗ – не тільки попередити екологічні правопорушення студентів, а й сформувати через повагу до закону переконання в проведенні екологічного виховання серед учнівської молоді у її майбутній педагогічній діяльності, не допускати екологічних правопорушень як серед своїх товаришів, так і інших громадян.

Але самі екологічні знання ще не є достатньою умовою для кінцевої сформованості високого рівня екологічної культури спеціаліста. Вони обумовлюють вчинки, поведінку людини, але як зовнішні регулятори проходять суб'єктивне засвоєння (сприймаються через внутрішні психологічні механізми саморегуляції поведінки). При однакових зовнішніх умовах екологічна культура поведінки студентів є дуже різноманітною, оскільки залежить від особливостей психічного складу людини. Тому для більш успішного формування екологічної культури студента необхідно всебічно вивчати аспекти екологічних проблем в усіх навчальних дисциплінах, проводити широку природоохоронну освітньо-виховну діяльність у напрямку екологічного виховання майбутніх спеціалістів.

Підсумовуючи сказане вище визначимо основні вимоги до майбутніх вихователів дитячих дошкільних закладів: мати достатній обсяг знань про світ природи; демонструвати позитивний приклад поведінки в екологічному довіллі; у процесі діяльності врахувати вікові можливості малят; під час роботи головну увагу приділяти моральній та інтелектуальній спрямованості дітей; використовувати новітні дослідження науковців; врахувати наявний досвід

дошкільників; будувати роботу на основі системного підходу, використовуючи календарно-перспективне планування; чітко формулювати і визначати програмові завдання (який вибирається об'єкт, з чим знайомиться, чого навчається, що закріплюється, розвивається, виховується тощо); особливу увагу звертати на першорядну значимість навколишнього світу та роль людини в його збереженні; навчальний процес будувати на основі живого сприймання природного довкілля; добираючи інформацію, враховувати психологічні стимули, які сприяють кращому засвоєнню дітьми природничих знань (розпочинати ознайомлення з чогось цікавого, вагомого, що привертає увагу дитини – поведінка, спосіб пересування, зовнішня ознака); інформацію про живі істоти прагнути подавати проводячи паралелі з людиною: влаштування гнізда, догляд за дитинчатками тощо; урізноманітнювати роботу активними формами та методами ознайомлення з природою; в практику роботи впроваджувати такі ефективні форми організації праці з дитиною, як тематичні дні, екологічні проекти, екологічні стежини; творчо використовувати передовий екологічний досвід з екологічного виховання; налагодити систематичне екологічне просвітництво батьків вихованців; своєю діяльністю сприяти популяризації екологічного виховання серед широкого кола громадськості [3, 23].

Таким чином, першочерговим завданням у галузі дошкільної освіти є впорядкування та приведення до відповідних стандартів законодавчої та нормативно-правової бази регулювання діяльності дитячих дошкільних закладів. Так, законодавство має сприяти розвитку та модернізації дошкільної освіти відповідно до суспільних та державних потреб.

Дошкільний вік започатковує неперервну екологічну освіту, закладає підґрунтя для формування особистості дошкільника, засвоєння в подальшому основ природничих наук у школі. Саме в цей період дитина вперше починає знайомитися з природним оточенням.

Сформовані в дітей у дошкільному виховному закладі знання про природу, які складають основу екологічної культури, екологічного світорозуміння, екологічної вихованості, повинні розширюватися і поглиблюватися школі.

Завдання екологічного виховання полягає в нагромадженні, систематизації, використанні екологічних знань, вихованні любові до природи, бажання берегти і примножувати її, у формуванні вмінь і навичок діяльності в природі [4].

У дошкільних закладах екологічне виховання дітей доцільно розглядати насамперед у моральному аспекті, оскільки в основі

ставлення людини до світу природи мають лежати гуманні почуття, тобто усвідомлення цінності будь-якого прояву життя, а значить і бажання захистити та зберегти його. Отже, процес оновлення дошкільної освіти має базуватися на закономірностях розвитку соціального, інформаційного й освітнього просторів нашої держави, багатомірності взаємодії сучасного дошкільника з оточуючим світом, враховувати світові тенденції.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бровдій В.М.* Екологічна освіта у вищих закладах освіти в Україні / Доповідь на Всеукраїнській конференції “Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи” [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ecoleague.net/34903999-235.html>2.
2. *Бондарчук Ю.В.* Екологічна підготовка вчителя – домінуюча ланка системи неперервної екологічної освіти і виховання / Ю.В. Бондарчук, Т.С. Вайда // Доповідь на Всеукраїнській конференції “Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи” [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ecoleague.net/34903999-235.html>.
3. *Бусленко В.* Організація еколога – оздоровчої роботи в дошкільному навчальному закладі // Дитячий садок. – Число 45 – 46. – 2004. – С. 21 – 23.
4. *Український садочок: Читанка: У 3 кн. / Упоряд.: Д. Чердніченко, Г. Кирпа.* – К.: Смолоскип, 1997. – Кн. 3: Метод, додаток до читанки для українського дошкільця. – 208 с.
5. *Крайнова Л.В.* Розвиток екологічної свідомості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / Л.В. Крайнова, І.В. Трубник [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrdeti.com/2004/1_a4_2004.html.

Дидков А. М. Экологическое “воспитание воспитателей”.

В статье анализируются особенности экологического воспитания будущих воспитателей – педагогов, которым предстоит работать с детьми дошкольного возраста.

Ключевые слова: человек, ребенок, культура, экология, воспитание.

Didkov A. M. Ecological “education educators”.

The features of Ecological education of future educators – teachers, who will work with children of preschool age.

Keywords: human, child, culture, ecology, education.